

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора

Голованової Ірини Анатоліївни

на дисертаційну роботу Брич Валерії Володимирівни

**«Медико-соціальне обґрунтування системи реабілітаційної допомоги
дорослому населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової
системи та регіональному рівні»,**

**поданої до спеціалізованої вченої ради Д.26.613.07 Національного університету
охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика на здобуття наукового ступеня
доктора медичних наук галузі знань 22 Охорона здоров'я (наукова спеціальність
14.02.03 «Соціальна медицина»)**

Актуальність теми. Останні десятиріччя характеризуються зміцненням реабілітаційного компоненту в національних системах охорони здоров'я та інтеграцією реабілітаційних послуг у всі етапи надання медичної допомоги. У процесі реформування системи охорони здоров'я України також було здійснено ряд заходів, проте попри розмежування нормативними документами реабілітаційних послуг за рівнями надання медичної допомоги організація реабілітаційної допомоги на рівні регіонів все ще залишається складною. Особливо важливою цільовою групою для реабілітаційних послуг є населення з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи, оскільки, за даними WHO Rehabilitation Need Estimator, в Україні в 2019 році реабілітація могла бути корисна понад 16 млн осіб з розладами опорно-рухового апарату. Науково обґрунтовані організаційні та управлінські рішення в сфері реабілітації можуть дозволити мінімізувати ризик повторної госпіталізації, продовжити термін перебування в домашніх умовах, покращити якість життя пацієнтів. В Україні є ряд наукових досліджень щодо клінічних аспектів реабілітаційної допомоги при різних захворюваннях, організаційних питань надання реабілітаційних послуг військовослужбовцям та учасникам АТО, але недостатньо комплексних науково обґрунтованих робіт з організації надання реабілітаційної допомоги дорослому населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи, що обумовлює актуальність дисертаційної роботи Брич В. В.

Зв'язок теми дисертації з державними науковими програмами, планами, темами.

Дисертація Брич В.В. є самостійним дослідженням, що відповідає темі науково-дослідної роботи кафедри наук про здоров'я ДВНЗ «Ужгородський

національний університет» «Медико-демографічна та санітарно-епідеміологічна ситуація в Закарпатській області як чинник формування регіональної системи громадського здоров'я» (№ державної реєстрації 0121U109777, термін виконання – 2021-2025 рр.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Сформульовані у дисертації наукові положення та їх достовірність обґрунтовані та підтверджуються результатами опрацювання достатнього обсягу первинних джерел інформації: 331 джерела наукової, нормативно-правової, довідкової, статистичної інформації; узагальнених форм № 20 (усього 10 од.) та № 47 (усього 10 од.) Центру медичної статистики МОЗ України, узагальнених форм медичної статистичної звітності Закарпатської області (30 од.), нормативних документів органів виконавчої влади та місцевого самоврядування Закарпатської області (56 од.), статистичних таблиць індивідуальних програм реабілітації осіб з інвалідністю (30 од.). Матеріалами стали також одержані результати соціологічних досліджень за відповідними анкетами опитування: пацієнтів з травмами опорно-рухового апарату (108 од.), лікарів-ортопедів-травматологів (65 од.), фахівців з реабілітації для визначення можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій (62 од.), лікарів загальної практики – сімейних лікарів (232 од.), потенційних користувачів онлайн-інструменту регіональної інформаційно-комунікаційної мережі (54 од.), фахівців з реабілітації з метою визначення значення віртуальних професійних спільнот (176 од.). Експертну оцінку проведено за двома варіантами: пілотним (23 експерти) та кінцевим (20 експертів).

Висновки сформульовані на основі комплексного аналізу результатів, одержаних при використанні відповідних методів наукового дослідження: системного підходу і аналізу, бібліосемантичного, соціологічного, медико-статистичного, графічного, функціонально-структурного моделювання, концептуального та описового моделювання, експертних оцінок.

Для статистичної обробки результатів дослідження автор використовувала пакет програм Microsoft Office 2019, інструменти Google Work Space та ліцензовану програму IBM SPSS Statistics Subscription Trial 27.0.

Наукова новизна дисертаційної роботи Брич В. В. представлена у роботі та полягає в тому, що вперше в Україні здійснено медико-соціальне обґрунтування моделі системи реабілітаційної допомоги дорослому населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи на регіональному рівні з урахуванням міжнародного та вітчизняного досвіду й результатів власного

дослідження, інноваційними елементами якої стали: інтеграція реабілітації в первинну медичну допомогу шляхом створення на базі центрів первинної медико-санітарної допомоги реабілітаційних кабінетів, укомплектованих фахівцями з реабілітації; залучення фахівців з реабілітації та фахівців громадського здоров'я до реабілітації на рівні територіальних громад; регіональна інформаційно-комунікаційна мережа реабілітаційної допомоги; віртуальні професійні спільноти фахівців з реабілітації;

Також в роботі вперше встановлено предиктори прихильності пацієнтів з травмами опорно-рухового апарату до реабілітаційної допомоги та визначено можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у практичній діяльності фахівців з реабілітації.

Крім того, удосконалено інформаційно-комунікаційне та освітнє забезпечення системи надання реабілітаційної допомоги, що дозволяє налагодити функціональну організацію та взаємодію елементів системи надання реабілітаційної допомоги дорослому населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи з наступним їх інтегруванням у всі рівні медичної допомоги регіону.

Набули подальшого розвитку науково-методичні підходи до дослідження регіональних особливостей травматизму, захворюваності та поширеності, первинного виходу на інвалідність внаслідок хвороб кістково-м'язової системи серед дорослого населення; організації реабілітаційної допомоги на регіональному рівні; змістового та методологічного наповнення освітніх програм та освітніх компонентів у закладах вищої освіти з питань організації надання реабілітаційної допомоги дорослому населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в суттєвому доповненні теорії соціальної медицини в частині управління охороною здоров'я, зокрема, організації надання реабілітаційної допомоги населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи.

Практичне значення дисертаційної роботи Брич В.В. полягає в тому, що результати дослідження стали підставою для розробки функціонально-організаційних моделей надання реабілітаційної допомоги дорослому населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи в умовах первинної медичної допомоги та на рівні об'єднаних територіальних громад, формування регіональної інформаційно-комунікаційної мережі реабілітаційної допомоги з онлайн-інструментом. Окремо слід відмітити практичне значення формування віртуальної професійної спільноти фахівців з реабілітації. Розроблені та

затверджені рішенням проблемної комісії МОЗ України та НАМН України за спеціальністю «Соціальна медицина» методичні рекомендації дозволили удосконалити освітній процес здобувачів вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» з питань надання реабілітаційної допомоги дорослому населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи, що підтверджене актами впровадження (16 од.).

На регіональному рівні результати дослідження використані при створенні регіональної інформаційно-комунікаційної мережі реабілітаційної допомоги з онлайн-інструментом та доповнення системи охорони здоров'я Закарпатської області в п'яти закладах охорони здоров'я, що підтверджується відповідними актами впровадження (всього 10 од.).

Також у регіоні створено координаційний навчальний кабінет реабілітаційної допомоги при ураженнях опорно-рухового апарату на базі КНП «Закарпатський обласний центр громадського здоров'я» Закарпатської обласної ради (далі – ЗОР), що ЗОР (підтверджено довідкою).

Слід відмітити впровадження в ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: включення питань організації реабілітаційної допомоги особам з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи в освітній процес магістрів за спеціальностями 222 «Медицина», 223 «Медсестринство», 229 «Громадське здоров'я»; доповнення освітніх програм бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» освітніми компонентами з основ організації охорони здоров'я та громадського здоров'я; освітньої програми другого рівня вищої освіти за спеціальністю 229 «Громадське здоров'я» – освітніми компонентами з питань організації реабілітаційної допомоги та профілактики травм і хвороб кістково-м'язової системи.

Повнота викладу матеріалів дисертації в наукових публікаціях.

Матеріали дисертаційної роботи викладені в 44 публікаціях. Основні наукові результати представлені у 24 працях: 18 статтях у вітчизняних наукових фахових виданнях, рекомендованих МОН України; 3 статтях в журналах бази Scopus; 1 статті в журналі бази Web of Science, одній статті в іноземному журналі, розділі монографії. Результати дослідження додатково представлено у 18 тезах конференцій та 3 методичних рекомендаціях. В одноосібному авторстві опубліковано 22 праці.

Структура та змістовність розділів дисертаційної роботи.

Повний обсяг дисертаційної роботи представлений на 418 сторінках друкованого тексту, з яких 292 сторінки основного тексту. Структура дисертації

відповідає вимогам МОН та складається зі вступу, восьми розділів, висновків, списку використаних джерел (331 од.), 42 додатків. Дисертаційна робота ілюстрована якісно оформленими 48 таблицями та 58 рисунками.

В анотації дисертації представлено стислу інформацію про основні результати дослідження, наукову новизну та практичне значення.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, представлено мету й завдання, наведено наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, вказано особистий внесок автора та наукові заходи, на яких здійснено апробацію результатів дослідження; обсяг та структуру дисертації.

У першому розділі «Світовий та національний досвід з питань організації реабілітаційної допомоги дорослому населенню з травмами та хворобами кістково-м'язової системи» представлено результати аналітичного огляду наукових джерел, рекомендацій ВООЗ та нормативних актів за темою дослідження. Автор продемонструвала необхідність зміцнення реабілітаційного компоненту у системах охорони здоров'я за рекомендаціями ВООЗ та розкрила аспекти міжнародного досвіду організації реабілітаційної допомоги, зокрема при ураженнях опорно-рухового апарату. У розділі також проаналізовано вітчизняні нормативні документи та наукові публікації, які відображають процес трансформації сфери відновного лікування у сферу реабілітаційної допомоги в Україні.

У другому розділі «Програма, матеріали, обсяг та методи дослідження» представлено сформовану за допомогою системного підходу програму дослідження з шести послідовних організаційних етапів. Автором детально описано зміст кожного етапу, використані матеріали та методи. Показано, що результати перших п'яти етапів дозволили на шостому заключному етапі забезпечити досягнення мети дослідження, обґрунтувати систему реабілітаційної допомоги дорослому населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи на регіональному рівні, розробити моделі запропонованої системи та її підсистем, упровадити окремі елементи.

У третьому розділі «Епідеміологічна характеристика травматизму та хвороб кістково-м'язової системи у дорослого населення Закарпатської області» автор представила результати комплексного аналізу показників захворюваності та поширеності травм і хвороб кістково-м'язової системи т сполучної тканини в регіоні за період 2009-2018 років. Наведено порівняння окремих показників Закарпатської області та України, де простежено позитивні

динаміку рівнів захворюваності вказаних нозологій. Автором детально проаналізовано показники травматизму в регіоні загалом, його структури за видами та адміністративними територіями, виявлено та доведено закономірність нерівномірного поширення травматизму за районами. Проте, слід відмітити, що аналіз епідситуації обмежується 2009-2018 роками і не показує зміни у наступні роки.

Також у розділі наведена структура причин інвалідності населення Закарпатської області, де після хвороб системи кровообігу та новоутворень хвороби кістково-м'язової системи та травми незмінно посідали третє та четверте місця. Детальний аналіз, проведений автором, продемонстрував покращення рівнів захворюваності на травми та хвороби кістково-м'язової системи в регіоні та водночас значний рівень інвалідизації від вказаних нозологій.

У четвертому розділі «Аналіз системи надання медичної допомоги населенню з травмами й хворобами кістково-м'язової системи та її готовності до впровадження реабілітації в Закарпатській області» автор представила аналіз нормативних документів, що регулюють організацію медичної допомоги населенню з травмами та хворобами кістково-м'язової системи в Закарпатській області. Вказаний аналіз продемонстрував відсутність комплексного управлінського підходу до забезпечення пріоритетності реабілітації в охороні здоров'я населення регіону. Автором встановлено нерівномірність ресурсного забезпечення медичної допомоги населенню з травмами та хворобами кістково-м'язової системи: невідповідність чисельності ліжок потребам населення при достатній забезпеченості та високому кваліфікаційному рівні лікарських кадрів. У розділі також наведена динаміка ресурсного забезпечення відновного лікування та реабілітаційної допомоги: повне скорочення ліжок відновного лікування, скорочення на 50,0% – кабінетів відновного лікування, на 13,3% – кабінетів ЛФК для дорослих, скорочення штатних посад лікарів-фізіотерапевтів, лікарів ЛФК та медичних сестер фізіотерапевтичних кабінетів, відсутність лікарів фізичної та реабілітаційної медицини, фізичних терапевтів, ерготерапевтів та їхніх асистентів.

У п'ятому розділі «Характеристика системи підготовки спеціалістів для забезпечення реабілітаційною допомогою дорослих осіб з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи» представлено результати четвертого етапу програми дослідження. Аналіз нормативних документів та інформації єдиної державної електронної бази з питань освіти дозволив автору продемонструвати наближення освітнього забезпечення реабілітаційної допомоги до міжнародних стандартів, наявність можливості здобуття лікарської спеціальності «фізична та реабілітаційна медицина» та значну кількість

пропозицій закладів вищої освіти для здобуття освіти за спеціальністю «фізична терапія, ерготерапія». У розділі також представлено результати дослідження щодо недостатнього рівня практичної та теоретичної підготовки фахівців з реабілітації, обмежених можливостей в освітніх програмах для здобувачів другого рівня вищої освіти за спеціальністю 227.1 «Фізична терапія» з вивчення питань організації охорони здоров'я та громадського здоров'я, а для здобувачів спеціальності 229 «Громадське здоров'я» – питань в сфері профілактики ускладнень травм та хвороб кістково-м'язової системи.

У шостому розділі «Результати соціологічного дослідження серед дорослих осіб з травмами, хворобами кістково-м'язової системи, та фахівців, що забезпечують надання їм медичної допомоги» наведено аналіз даних соціологічних досліджень. Автор представила результати опитування пацієнтів з травмами опорно-рухового апарату щодо їх потенційної прихильності до реабілітаційної допомоги, серед яких слід відмітити високий рівень (понад 90%) розуміння важливості реабілітаційної допомоги, середній рівень готовності до виконання реабілітаційних заходів без значних змін звичного життя та переважному перебуванні в домашніх умовах та готовність нести фінансові витрати для отримання вказаних послуг. У другому підрозділі представлено результати соціологічного дослідження, серед лікарів-ортопедів-травматологів Закарпатської області: недостатній рівень ($56,9 \pm 6,1\%$) скерування вказаними лікарями пацієнтів з травмами для отримання реабілітаційних послуг через програму медичних гарантій, що знижує можливість отримання пацієнтами безкоштовної реабілітаційної допомоги, та низький рівень ($40,0 \pm 6,1\%$) мотиваційної інформаційно-навчальної роботи щодо формування прихильності пацієнтів до реабілітаційної допомоги, що веде до відмови пацієнтів від необхідних реабілітаційних послуг. Особливо важливим через актуальне в останні роки поширення коронавірусної хвороби та наявний воєнний стан в Україні стало визначення автором готовності фахівців з реабілітації до використання в практичній діяльності інформаційно-комунікаційних технологій – $79,0 \pm 5,2\%$ фахівців з реабілітації готові до використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у реабілітації пацієнтів з травмами в своїй практиці. Під час опитування лікарів загальної практики встановлено неточну їхню обізнаність щодо обсягу потреб в реабілітації пацієнтів з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи та недостатню практику інформаційно-навчальної роботи щодо формування прихильності пацієнтів до виконання реабілітаційних заходів ($56,9 \pm 3,3\%$), що безумовно може вплинути на охоплення пацієнтів необхідними послугами з реабілітації. Певним доповненням соціологічних досліджень для розкриття всіх аспектів організації реабілітаційної

допомоги визначеним пацієнтам могло б стати опитування організаторів охорони здоров'я.

У сьомому розділі «Обґрунтування та характеристика системи реабілітаційної допомоги дорослому населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи на регіональному рівні» автором на основі аналізу літератури та власних досліджень сформовано базову структуру реабілітаційної допомоги цільовій групі на рівні держави й регіону та науково обґрунтовано модель системи реабілітаційної допомоги дорослому населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи на регіональному рівні. Слід відмітити системний підхід до формування моделі, інноваційними елементами якої стали доповнення в умовах первинної медичної допомоги реабілітаційними кабінетами з фахівцями на базі центрів первинної медико-санітарної допомоги, а на рівні територіальних громад – структурними елементами і кадровим ресурсом (фахівці з реабілітації та громадського здоров'я) для організації надання реабілітаційної допомоги дорослим особам з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи. Важливим доробком автора є розроблені для інноваційних елементів функціонально-організаційні моделі реалізації на рівні регіону та пропозиції до вдосконалення інформаційного забезпечення системи через створення регіональної інформаційно-комунікаційної мережі реабілітаційної допомоги та формування віртуальних професійних спільнот фахівців з реабілітації. У розділі також представлено пропозиції до вдосконалення освітнього забезпечення системи реабілітаційної допомоги – розширення тематики додипломної та післядипломної освіти медичних працівників, фахівців з реабілітації та громадського здоров'я.

У восьмому розділі «Упровадження запропонованої моделі системи реабілітаційної допомоги дорослому населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи на регіональному рівні» представлено результати впровадження окремих елементів запропонованої моделі. У Закарпатській області в кількох закладах спеціалізованої медичної допомоги частково впроваджені результати роботи, що дозволило забезпечити доступність реабілітаційної допомоги дорослим пацієнтам визначеної цільової групи за місцем проживання. Автор представила у розділі елементи запропонованого в сьомому розділі вдосконалення освітнього забезпечення в окремих закладах вищої освіти України та зокрема в ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (підтверджено актами впровадження). Слід відмітити наведені результати соціологічного дослідження щодо створення віртуальних професійних спільнот фахівців з реабілітації, які засвідчили їх доцільність та корисність.

Важливим доробком автора є створені за її ініціативи онлайн-інструмент регіональної інформаційно-комунікаційної мережі реабілітаційної допомоги та навчальний координаційний кабінет реабілітаційної допомоги при ураженнях опорно-рухового апарату. Експертами була надана висока оцінка інноваціям запропонованої моделі системи, що засвідчило її доцільність та дозволяє рекомендувати для впровадження в інших регіонах України.

Висновки аргументовані, базуються на одержаних в ході дослідження результатах, відповідають меті та завданням дослідження.

За даними об'єктивної перевірки у формальний спосіб та під час опонування роботи, у дисертації ознак академічного плагіату та порушення етичних норм проведення наукових досліджень не виявлено.

Принципових зауважень до проведення та оформлення дисертаційної роботи немає, наведені в процесі опонування зауваження не зменшують наукове та практичне значення роботи.

При позитивній оцінці дисертаційної роботи хотілося б отримати відповіді на такі запитання:

1. Як Ви можете пояснити чому рівень загальної захворюваності населення Закарпатської області протягом 10 років зменшився
2. Яке значення а фахівців громадського здоров'я в реабілітації постраждалих травмами, хворобами кістково-м'язової системи?
3. Який статистичний метод Ви застосовували в соціологічному дослідженні серед лікарів загальної практики-сімейних лікарів щодо забезпечення реабілітаційною допомогою пацієнтів для визначення вірогідності результатів дослідження?

ВИСНОВОК

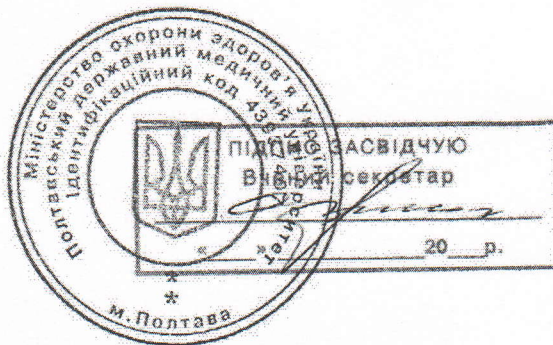
За своєю актуальністю, застосованими методами та обсягом дослідження, науковою новизною та практичним значенням одержаних результатів, ступенем обґрунтованості та достовірності наукових положень, сформульованих у роботі повнотою викладення матеріалу в наукових статтях дисертаційна робота **«Медико-соціальне обґрунтування системи реабілітаційної допомоги дорослому населенню з наслідками травм і хворобами кістково-м'язової системи на регіональному рівні»** на здобуття наукового ступеня доктор медичних наук за спеціальністю 222 Медицина (наукова спеціальність 14.02.0 «Соціальна медицина») відповідає принципам академічної доброчесності.

вимогам пп. 7-9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою КМУ 17 листопада 2021 р. № 1197, та вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом МОН України від 12.01.2017 № 40, а її автор Брич Валерія Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора медичних наук за науковою спеціальністю 14.02.03 «Соціальна медицина».

Опонент:

доктор медичних наук, професор
завідувачка кафедри громадського здоров'я
з лікарсько-трудовою експертизою
Полтавського державного
медичного університету

Ірина ГОЛОВАНОВА

*Відрек від спеціальної вченої
вченої ради Д Ів. 613.07 карієктов
28 березня 2023 року.*

*Вчений секретар
професор*